

Sygn. akt X GC 142/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 listopada 2017 r.

Sąd Okręgowy w Ł. (...), X Wydział Gospodarczy

w składzie następującym:

Przewodniczący: SSO Renata Lewicka

Protokolant: stażysta Katarzyna Dziuda

po rozpoznaniu w dniu 24 października 2017 r. na rozprawie w Ł.

sprawy z powództwa (...) Bank (...) Spółki Akcyjnej w W.

przeciwko E. S.

o zapłatę 81.035,59 złotych

1. uchyla nakaz zapłaty Sądu Okręgowego w Ł. (...) z dnia 9 maja 2016 r. wydany w sprawie o sygnaturze akt X GNc 591/16 w zakresie kwoty 1.415,71 (jeden tysiąc czterysta piętnaście i 71/100) złotych i w tej części umarza postępowanie;
2. utrzymuje w mocy nakaz zapłaty Sądu Okręgowego w Ł. (...) z dnia 9 maja 2016 r. wydany w sprawie o sygnaturze akt X GNc 591/16 w pozostałym zakresie;
3. zasądza od E. S. na rzecz (...) Bank (...) Spółki Akcyjnej w W. kwotę 1.834,00 (jeden tysiąc osiemset trzydzieści cztery) złotych tytułem zwrotu dalszych kosztów procesu;
4. przyznaje ustanowionemu z urzędu pełnomocnikowi pozwanego – adwokat A. B. – kwotę 4.451,00 (cztery tysiące czterysta pięćdziesiąt jeden) złotych tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej świadczonej z urzędu, w tym kwotę 828,00 (osiemset dwadzieścia osiem) złotych z tytułu podatku VAT;
5. nakazuje wypłacić na rzecz adwokat A. B. kwotę 4.451,00 (cztery tysiące czterysta pięćdziesiąt jeden) złotych tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej świadczonej z urzędu – ze Skarbu Państwa – kasy Sądu Okręgowego w Ł. (...) i koszty te przejmuje w poczet kosztów Skarbu Państwa.

Sygn. akt X GC 142/17

UZASADNIENIE

W pozwie z dnia 11 kwietnia 2016 r. powód (...) Bank (...) Spółka Akcyjna w W. – wniósł o zasądzenie od pozwanego E. S. w postępowaniu nakazowym kwoty 81.035,59 złotych wraz odsetkami i kosztami postępowania. W uzasadnieniu powód wskazał, iż jest następcą prawnym (...), z którym pozwany zawarł umowę Limitu Firmowego obejmującego udzielenie kredytu. Z uwagi na brak wywiązywania się pozwanego z zawartej umowy została ona wypowiedziana, zaś bank sporządził wyciąg z ksiąg bankowych obejmujący zobowiązania pozwanego w łącznej kwocie dochodzonej pozvem. Na kwotę tę składają się:

- 68.623,37 złotych tytułem kapitału kredytu;

- 5.732,36 złotych tytułem naliczonych odsetek umownych do dnia rozwiązania umowy;
- 500,00 złotych tytułem opłat regulaminowych;
- 6.179,86 złotych tytułem naliczonych odsetek ustawowych od dnia następnego po rozwiązaniu umowy do dnia wystawienia wyciągu z ksiąg bankowych [pozew k-2-6].

W dniu 9 maja 2016 r. Sąd wydał nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym uwzględniający w całości roszczenie powoda [nakaz k-44].

Pozwany wniósł zarzuty do przedmiotowego nakazu wnosząc o jego uchylenie i oddalenie powództwa. W zarzutach pozwany podniósł, iż nie otrzymał wypowiedzenia umowy, a dowiedział się o tej okoliczności dopiero z pozwu. Ponadto zarzucił nieprawidłowe wyliczenie odsetek ustawowych podnosząc brak przedstawienia szczegółowego wyliczenia obu rodzajów odsetek, brak podjęcia próby polubownego zakończenia sporu, brak uwzględnienia informacji o zmianie adresu i brak pozytywnego rozpatrzenia pism pozwanego zawierających propozycje polubownego zakończenia sporu [zarzuty I – k-48, zarzuty II k-101-106].

W piśmie z dnia 3 kwietnia 2017 r. pozwany cofnął powództwo w zakresie kwoty 1.415,71 złotych z uwagi na nieprawidłowe naliczenie odsetek ustawowych [pismo k-117-119].

Postanowieniem z dnia 8 maja 2017 r. Sąd oddalił wniosek o sprawdzenie wartości przedmiotu sporu {postanowienie k-134}.

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:

W dniu 4 września 2007 r. pozwany zawarł umowę Limitu Firmowego BL (...) z poprzednikiem prawnym powoda, tj. (...) której przedmiotem było udzielenie pozwanemu kredytu odnawialnego na bieżącą działalność [umowa k-20-22]

W dniu 29 października 2013 r. zostało podpisane pomiędzy stronami porozumienie restrukturyzacyjne z którego wynika, iż na ten dzień kapitał kredytu wynosi 77.146,13 złotych. Spłata ostatecznej kwoty restrukturyzacji wraz z odsetkami miała nastąpić w ciągu 48 miesięcy, zaś dodatkowym zabezpieczeniem miało być ustanowienie hipoteki umownej do kwoty 163.082,00 złotych na nieruchomości pozwanego (§ 5). Zgodnie z § 8 rozwiązanie umowy może nastąpić ze skutkiem natychmiastowym ze wszystkich powodów wypowiedzenia umów przez bank, a także zagrożenia niewypłacalnością bądź otwarciem postępowania naprawczego oraz niewywiązywania się przez kredytobiorcę z postanowień porozumienia. Oświadczenie o rozwiązaniu umowy bank sporządza w formie pisemnej i przesyła listem poleconym za zwrotnym potwierdzeniem odbioru na ostatni znany adres. Z kolei z punktem VI Regulaminu kredytowania przedsiębiorców w (...) wypowiedzenie umowy następuje z zachowaniem 30-dniowego okresu i z tym dniem umowa ulega rozwiązaniu (pkt VII ppkt 2a). W myśl natomiast pkt VII ppkt 4 Regulaminu korespondencję wysłaną listem zwykłym uważa się za doręczoną po 14 dniach od daty wysłania [porozumienie k-23-29, regulamin k-30-31].

W 2013-2014 r. pozwany zaczął mieć problemy z regulowaniem rat kredytu [wyjaśnienia pozwanego e-protokół k-170v, adnotacje oo.06.18].

W dniu 19 stycznia 2015 r. bank wypowiedział pozwanemu umowę limitu firmowego z dniem 5 marca 2015 r., wskazując wysokość zadłużenia na kwotę 74.013,13 złotych i wzywając do zapłaty pod rygorem wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego lub wyciąg z ksiąg bankowych. Oświadczenie to zostało wysłane listem poleconym za potwierdzeniem odbioru, zwrócone do nadawcy po okresie pozostawienia w placówce pocztowej jako niepodjęte przez adresata. [oświadczenie k-32, koperta i druk potwierdzenia odbioru k-33-36].

W dniu 18 stycznia 2016 r. powód sporządził wyciąg z ksiąg banku na łączną kwotę dochodzoną pozwem [wyciąg k-37].

Pozwany powiadomił powoda o zmianie adresu pismem wysłanym w dniu 8 lutego 2016 r. [pismo k-107].

Pozwany zwracał się kilkakrotnie do banku o polubowne rozwiązanie sporu, w szczególności poprzez zwolnienie z zabezpieczenia działki gruntu wyodrębnionej z całej nieruchomości objętej zabezpieczeniem hipotecznym celem przejęcia jej przez Miasto Ł. pod drogę publiczną, co determinuje możliwość podziału pozostałej nieruchomości i sprzedaży w ten sposób wydzielonych działek gruntu celem spłaty zobowiązania. Powód ostatecznie nie wyraził zgody na powyższe [pisma pozwanego k-108-109, wyjaśnienia pozwanego e-protokół k-170v, adnotacje oo.06.18].

Powyższy stan faktyczny Sąd ustalił w oparciu o przedstawione przez strony dokumenty, których prawdziwość nie została podważona oraz uzupełniająco w oparciu o wyjaśnienia pozwanego. Sąd nie dął wiary jego twierdzeniom, iż nie mógł uzyskać żadnych informacji co do aktualnej wysokości zadłużenia pomimo składania takich zapytań oraz reklamacji telefonicznych i pisemnych. Pozwany nie przedstawił żadnych dowodów na te okoliczności a jednocześnie w ocenie Sądu twierdzenia te pozostają w sprzeczności z zasadami doświadczenia życiowego, aby bank nie przedstawił kredytobiorcy informacji o stanie zadłużenia, w szczególności, gdy zapytanie takie miałyby miejsce w formie pisemnej (art. 6 k.c.).

Odnosnie natomiast braku doręczenia oświadczenia o wypowiedzeniu umowy, to w ocenie Sądu bank wykazał, iż dokonał wysłania korespondencji zawierającej to oświadczenie do pozwanego, natomiast jego brak wiedzy o tej okoliczności nie wydaje się wiarygodny. O ile bowiem rzeczywiście pozwany mógł nie dowiedzieć się o wypowiedzeniu umowy bezpośrednio po złożeniu tego oświadczenia, z uwagi na brak podjęcia korespondencji i jej zwrot do nadawcy, o tyle w świetle złożonych przez niego wyjaśnień nie wydaje się prawdopodobne aby wielokrotnie kontaktując się z bankiem, w celu polubownego rozwiązania problemu zadłużenia, nie dowiedział się o wypowiedzeniu umowy. Pozwany nie przedstawił także żadnych dowodów (ani też twierdzeń) aby powód nie udostępnił mu na jego żądanie dostępu do dokumentów związanych z jego umową kredytową. Okoliczność zmiany adresu przez pozwanego nie ma przy tym znaczenia w dacie sporządzenia i wysłania oświadczenia o wypowiedzeniu umowy bowiem pismo pozwanego informujące o zmianie adresu zostało przesłane powodowi w dniu 8 lutego 2016 r., a więc już po zwrocie korespondencji zawierające wypowiedzenie (6 luty 2016 r.).

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 69 ust. 1 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn. - Dz. U. z 2016 r. poz. 1988, z późn. zm.), przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu. Umowa kredytu powinna być zawarta na piśmie i określać w szczególności: strony umowy, kwotę i walutę kredytu, cel, na który kredyt został udzielony, zasady i termin spłaty kredytu, wysokość oprocentowania kredytu i warunki jego zmiany (art. 69 ustęp 2 prawa bankowego).

Zgodnie z art. 75 ust. 1 i 2 prawa w bankowego przypadku niedotrzymania przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu albo w przypadku utraty przez kredytobiorcę zdolności kredytowej bank może obniżyć kwotę przyznanego kredytu albo wypowiedzieć umowę kredytu, o ile ustawa z dnia 15 maja 2015 r. - Prawo restrukturyzacyjne nie stanowi inaczej. Termin wypowiedzenia, o którym mowa w ust. 1, o ile strony nie określą w umowie dłuższego terminu, wynosi 30 dni, a w razie zagrożenia upadłością kredytobiorcy - 7 dni.

Odsetki od udzielonego kredytu bankowego są elementem składowym świadczenia głównego stron umowy kredytu, stanowią bowiem, z jednej strony cenę płaconą przez kredytobiorcę za korzystanie z oddanych mu do dyspozycji środków finansowych banku, z drugiej zaś strony - wynagrodzenie pobierane przez bank za udostępnienie kredytobiorcy tych środków.

Zgodnie z art. 76 punkt 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe, zasady oprocentowania kredytu określa umowa kredytu, z tym że w razie stosowania stopy zmiennej należy określić w umowie kredytowej warunki zmiany stopy procentowej kredytu oraz powiadomić w sposób określony w umowie kredytobiorcę, poręczyciela oraz, jeżeli

umowa nie stanowi inaczej, inne osoby będące dłużnikami banku z tytułu zabezpieczenia kredytu o każdej zmianie stopy jego oprocentowania.

W przedmiotowej sprawie z uwagi na brak spłaty kredytu, pomimo aneksowania umowy, pozwany nie dokonał spłaty należności głównej w kwocie 68.623,37 złotych oraz naliczonych odsetek kapitałowych i odsetek za opóźnienie w zapłacie. Stopy naliczania odsetek zostały określone w umowie i porozumieniu.

W przedmiotowej sprawie strona pozwana nie zakwestionowała istnienia i wysokości należności głównej i naliczonych opłat, kwestionując jedynie wyliczenie odsetek ustawowych (naliczanych od dnia następnego po rozwiązaniu umowy) oraz brak przedstawienia wyliczenia odsetek umownych. Jednocześnie pozwany sam przedstawił prawidłową wysokość odsetek ustawowych, co do których powód skorygował swoje roszczenie. Nic nie stało zatem na przeszkodzie aby w oparciu o znane pozwanemu kryteria i stopy wyliczania odsetek umownych dokonał stosownego przeliczenia. Jednocześnie pozwany w żaden sposób nie wskazał, iż kwestionuje wysokość naliczenia odsetek umownych, a ponadto strona pozwana miała możliwość w takiej sytuacji do zgłoszenia wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego z zakresu rachunkowości celem sprawdzenia prawidłowości wyliczenia tych odsetek, czego nie uczyniła. W myśl art. 6 k.c. ciężar udowodnienia faktu spoczywa na stronie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Przepis art. 6 k.c. jest w istocie normą decyzyjną w tym znaczeniu, że przesądza on w określonych sytuacjach o sposobie wyrokowania sądu w postaci oddalenia powództwa. Reguła dotycząca ciężaru dowodu nie może być pojmowana w ten sposób, że ciąży on zawsze na powodzie. W zależności od rozstrzyganych w procesie kwestii faktycznych i prawnych ciężar dowodu co do pewnych faktów będzie spoczywał na powodzie, co do innych z kolei na pozwanym. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 października 1969 r. stwierdził, iż ciężar dowodu nie jest w zasadzie zależny od pozycji, jaką strona zajmuje w procesie cywilnym, jest więc niezależny od tego, czy jest się powodem czy też pozwanym (II PR 313/69, OSN 1970, poz. 147). Należy wskazać, iż kontradiktoryjność procesu cywilnego wymaga, aby to strony wskazywały dowody dla wykazania swoich twierdzeń. Zasada kontradiktoryjności ma związek ze sposobem gromadzenia materiału procesowego, to jest twierdzeń faktycznych i służących ich weryfikacji wniosków dowodowych. Do tzw. ciężarów procesowych należą w szczególności: ciężar twierdzenia (onus proferendi) i ciężar dowodzenia (onus probandi). Zasada kontradiktoryjności pozostaje w ścisłym związku ze skargowym charakterem procesu, a więc jego uruchamianiem wyłącznie z inicjatywy podmiotu poszukującego ochrony sądowej z uwagi na własny interes prawny. Postępowanie cywilne ma charakter sporu o prawo prowadzonego przed sądem przez podmioty o przeciwstawnych interesach, zajmujące w postępowaniu sądowym pozycję równoprawnych przeciwników. Sąd zważył przy tym, że każda ze stron miała w niniejszym postępowaniu zawodowych pełnomocników, więc nawet z punktu widzenia faktycznego strony miały równą pozycję procesową. Bierność strony nie zobowiązuje sądu - poza wyjątkowymi przypadkami - do prowadzenia dowodów z urzędu (por. m.in. wyrok SN z 15 grudnia 1998 r., I CKN 944/97, Prok.i Pr. 1999/11-12/38). W sytuacji, gdy stronami procesu są przedsiębiorcy nie istnieją podstawy do tego, by Sąd uprzywilejowywał jedną ze stron poprzez przeprowadzenie z urzędu dowodów uzasadniających jej roszczenia lub zarzuty. Z drugiej zaś strony pamiętać należy, że – również zgodnie z ogólnymi regułami dowodzenia – ciężar dowodu spoczywa na tym kto twierdzi, a nie na tym, kto zaprzecza (co wyraża łacińska paremia *ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat*), co oznacza to, że w sytuacji, w której strona, niezależnie od tego, czy powodowa czy pozwana, zaprzecza wystąpieniu określonej okoliczności, to strona przeciwna, która na tę okoliczność się powołuje, winna ją udowodnić; dla niniejszej sprawy ma to ten skutek, że skoro pozwany twierdzi, że stan rozliczeń między stronami był inny aniżeli przedstawiony przez stronę powodową, to pozwany winien to udowodnić.

Mając na względzie powyższe Sąd uznał, że pozwany nie zakwestionował w sposób skuteczny wysokości naliczonych odsetek umownych (przy czym ponownie podkreślenia wymaga, że nie zarzucał także nieprawidłowego ich wyliczenia), a zatem Sąd uwzględnił je w wysokości dochodzonej pozwem.

Drugą z okoliczności podnoszonych przez pozwanego był brak woli powoda polubownego rozwiązania problemu zadłużenia, poprzez niewyrażenie zgody na zwolnienie z hipoteki części nieruchomości w celu jej przekazania Miastu Ł. na drogę publiczną. Zapewne ewentualne wydzielenie z nieruchomości objętej hipoteką dalszych działek w celu ich jednostkowej sprzedaży mogłoby doprowadzić do uzyskania wyższej ceny, a co za tym idzie, spłaty zadłużenia pozwanego. Okoliczność ta jednakże pozostaje indyferentna w odniesieniu do żądania pozwu, zaś

Sąd nie posiada kompetencji do narzucania stronie powodowej takich rozwiązań. Tym bardziej nie ma zatem możliwości odmowy uwzględnienia uzasadnionego roszczenia powoda i oddalenia z tego powodu powództwa. Powód w świetle obowiązujących przepisów prawa ma możliwość zabezpieczania swoich interesów poprzez skorzystanie z ustanowionej hipoteki umownej i jedynie od jego dobrej woli uzależnione jest zwolnienie całej bądź części nieruchomości. Nie ma to jednak wpływu na ocenę zasadności roszczenia. Okoliczności tych nie sposób zatem oceniać przez pryzmat art. 5 k.c.

O dalszych odsetkach Sąd orzekł na podstawie art. 481 § 1 k.c. w zw. z art. 482 § 2 k.c.

Z uwagi na cofnięcie powództwa w zakresie żądania kwoty 1.415,71 złotych Sąd, na podstawie art. 496 k.p.c. w zw. z art. 355 k.p.c., uchylił nakaz zapłaty w tym zakresie i umorzył postępowanie w tej części.

Mając na względzie powyższe Sąd uznał roszczenie powoda za zasadne w pozostałym zakresie i w związku z tym w oparciu o treść art. 496 k.p.c. utrzymał w mocy nakaz zapłaty w pozostałym zakresie.

O kosztach postępowania Sąd orzekł na podstawie art. 98 k.p.c. zgodnie z którym, przegrywający obowiązany jest zwrócić przeciwnikowi na jego żądanie koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (powód uległ jedynie co 1,74%). Powód poniósł koszty postępowania w wysokości 7.501,00 złotych na które złożyły się: opłata sądowa 250,00 złotych [ustalona na podstawie art. 13 ust. 1a ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t. jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 623) w brzmieniu obowiązującym w dacie wniesienia powództwa], koszty zastępstwa procesowego w kwocie 7.200,00 złotych [ustalona w oparciu o § 2 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych Dz.U. z 2015 r. poz. 1804 – w brzmieniu obowiązującym w dacie wniesienia powództwa¹], koszty opłat skarbowych od pełnomocnictwa – 51,00 złotych. Z uwagi przy tym na zasądzenie nakazem zapłaty kwoty 5.667,00 złotych z tytułu zwrotu kosztów postępowania i utrzymanie w tym zakresie w mocy nakazu zapłaty, w wyroku Sąd zasądził jedynie koszty powstałe po wydaniu nakazu zapłaty (tj. kwotę 1.834,00 złotych, w tym 34,00 złotych z tytułu opłaty skarbowej oraz 1.800,00 złotych z tytułu zwiększenia stawki wynagrodzenia pełnomocnika w ramach rozpoznania sprawy w postępowaniu zwykłym na skutek wniesionych zarzutów).

Jednocześnie na podstawie art. 113 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t. jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 623) nieuiszczone koszty w postaci kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu Sąd przejął w poczet kosztów Skarbu Państwa – kasy Sądu Okręgowego w Ł. (...).

W związku z tym przyznał ustanowionemu z urzędu pełnomocnikowi pozwanego kwotę 3.600,00 złotych tytułem zwrotu kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu (tj. w stawce 1/2 stawki maksymalnej), w oparciu o § 2 i § 4 ust. 1 – 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz.U. z 2015 poz. 18052), powiększoną o wartość podatku VAT w kwocie 828,00 i zwrot poniesionych wydatków w kwocie 23,00 złotych, zgodnie z zestawieniem złożonym w dniu 25 stycznia 2017 r. (k-94-96), tj. w łącznej kwocie 4.451,00 złotych. Zgodnie bowiem z § 4 ust. 2 rozporządzenia ustalenie opłaty w wysokości wyższej niż określona w ust. 1, a nieprzekraczającej opłaty maksymalnej następuje z uwzględnieniem stopnia zawichości sprawy oraz nakładu pracy radcy prawnego oraz wkładu jego pracy w przyczynienie się do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia sprawy, a w szczególności czasu poświęconego na przygotowanie się do prowadzenia sprawy, liczby stawiennictw w sądzie, w tym na rozprawach i posiedzeniach, czynności podjętych w sprawie, w tym czynności podjętych w celu polubownego rozwiązania sporu, również przed wniesieniem pozwu, wartości przedmiotu sprawy, wkładu pracy radcy prawnego w przyczynienie się do wyjaśnienia okoliczności faktycznych, jak również do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia istotnych zagadnień prawnych budzących wątpliwości w orzecznictwie i doktrynie, a także trybu i czasu prowadzenia sprawy, obszerności zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, w szczególności dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego lub biegłych sądowych, dowodu z zeznań świadków, dowodu z dokumentów o znacznym stopniu skomplikowania i obszerności. W przedmiotowej sprawie nakład pracy pełnomocnika pozwanego, ilość

składanych pism i podejmowanych czynności oraz rozpraw (jedna) nie stanowią podstawy do zwiększenia opłaty w myśl § 4 ust. 1 i 2 w zw. z § 8 pkt 6 i z tego względu Sąd przyznał 1/2 opłaty maksymalnej tj. 3.600,00 złotych.

Z/ odpis wyroku wraz z uzasadnieniem doręczyć pełn. stron.

1 § 21 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie opłat za czynności radców prawnych (Dz.U. z 2016 r., poz. 1667).

2 Mającego zastosowanie w sprawie w oparciu o § 22 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz.U. z 2016 r., poz. 1715).